

Szemle

K mint tizenKettő avagy „Kosztolányizzunk!”

Hajnali részegség

Savaria University Press, Szombathely, 2010, 548 l.

Bő félév távolából már biztonsággal megállapítható: 2010-ben tovább emelkedett a Kosztolányi-részvények árfolyama ama nevezetes irodalmi tőzsdén. A költő születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett akadémiai emlékülés, Szegedy-Maszák Mihály nagymonográfiája s különösen is a meginduló kritikai kiadásban napvilágot látott *Édes Anna* s Esterházy Péter *Estje* mindazonáltal jól példázza azt is: a Kosztolányi névvel jegyzett részvénytársaságon belül mintha továbbra is inkább a prózárészvények lennének a kelendőbbek. Ezt a piaci egyensúlyt billenti némileg helyre *A tizenkét legszebb magyar vers* címet viselő, 2007 ősze óta tartó s a tervek szerint 2013 tavaszán záruló konferenciasorozat, melynek hatodik témája Kosztolányi Dezső *Hajnali részegség* című verse, állomása pedig a költő szülővárosa, Szabadka s az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszéke volt. A konferenciasorozat elindítójának, szervezőjének s a konferenciakötetek „alkotószervező”-jének, Fűzfa Baláznak eredeti tervei szerint egy-egy alkalom, mely az éppen terítéken lévő költemény (eddig: Petőfi *Szeptember végénje*, Pilinszky *Apokrifje*, Arany János *Szondi két apródja*, Babits *Esti kérdése* és Radnóti *Levél a hitveshez* című verse) köré szerveződik, nem pusztán tudományos konferencia keretében dolgozza fel az adott műalkotást. A vándorúlések helyszínének kiválasztása mindig kötődik az adott vershez vagy szerzőjéhez. A konferenciát – ahogy ez a *Hajnali részegségről* szóló kötetből is kiderül – az „irodalom élményközpontú megközelítésének” jegyében a költők emlék- és kultuszhelyeinek látogatása, s Jordán Tamás vezetésével s rendre több száz középiskolás diák előadásában a vers (az eseményről készült dokumentumfilmek tanúsága szerint) valóban monumentális élményt adó megszólaltatása színesíti. Bár a konferenciák s a kötetesorozat (melynek egyre vastagodó gerincén majdan ez a szó lesz kiolvasható: TIZENKETTŐ) irodalomtörténeti jelentőségét ma még korai lenne latolgatni, annyit mégis le kell szögezni: Fűzfa Balázs páratlan tudományszervezői feladatot vállalt magára, s végez egyre nagyobb hatékonysággal, amikor évente kétszer megszervezi és levezényli az éppen aktuális konferenciát. Áttekintve a kötetek szerzői névsorát egyrészt megállapíthatjuk, hogy a kialakult és folyamatosan bővülő törzsgárda mellett rendszeresen előadnak az üléseken az adott szerző életművének szakértői (Kosztolányi esetében mindenekelőtt Szegedy-Maszák Mihály és Arany Zsuzsanna nevét emelhetjük ki). Másrészt viszont világosan látszik az is, hogy a vállalkozás túl azon, hogy szinte valamennyi meghatározó hazai irodalomtudományi kutatóhely szakemberei részt vesznek a programsorozatban, túl is nőtt az országhatárokon. Az újvidéki egyetem professzorai (Faragó Kornélia, Bányai János, Harkai Vass Éva,

Toldi Éva, valamint Gerold László) és tudósjelöltjei nemcsak házigazdái voltak a 2010 tavaszán rendezett eseménynek, hanem a konferenciák rendszeres előadói is, de Reuven Tsur, Eliisa Pitkäsalo, Antonio Donato Sciacovelli és Adriana Varga neve is jelzi a vállalkozás nemzetközi jellegét. Több tudósi generáció, többféle irodalomértelmezői hagyomány örökösei és elméleti iskola (a diszkurzív poétikától a kognitív tudományok eredményeire alapozott irodalomértésig) képviselői találkoznak és cserélnek eszmét ezeken a konferenciákon.

És valóban: ha a *Hajnali részegség*-ről rendezett konferencia kötetbe szerkesztett szövegeinek olvasástapasztalatát egy szóban akarnám összefoglalni, akkor az a *sokféleség* lenne. Persze nem csak a fentebb jelzett nemzedéki és irodalomelméleti értelemben.

A *Hajnali részegség*-kötet ugyanabban a ciklusrendben közli a szövegeket, amelyben a korábbi öt kötet tanulmányai is szerepeltek: *Út, Vers, Mások, Később, És*. Az utolsó három nagyfejezet szervezési elve világos: a *Mások* cím alatt összegyűjtött szövegek a Kosztolányi-vers idegen nyelvű fordításai, illetve világirodalmi kapcsolataival foglalkoznak. Az itt közölt dolgozatok kiemelkedő értéke nem csak, hogy fontos fordításméleti problémákat vetnek fel, melyek tárgyalása Kosztolányi esetében különösen indokolt, hanem prezentálják is a vers francia, finn és olasz fordítását. A *Később* című Háy János kétsorosával és Mezösi Miklós versével is illusztrált nagyfejezet tanulmányai a *Hajnali részegség*, s általában Kosztolányi költészetének Kovács András Ferenc, Parti Nagy Lajos, Tóth Krisztina, Kollár Árpád, Jenei Gyula, Tandori Dezső és más kortárs szerzők műveiben tetten érhető hatástörténetét vizsgálják. A kötetet záró *És*-ciklus vegyes tematikájú szövegeket tartalmaz, mondhatni: *és* amiről még szó volt. Az első (nevezzük így) alciklust tanításmódszertani dolgozatok alkotják, amelyeket Boldog Zoltán minden bizonnyal humorosnak szánt fiktív diákmonológja vezet fel. Fenyő D. György a *Hajnali részegség* tanórai feldolgozását segítő szakmódszertani dolgozata és Fűzfa Balázs Dreff János/Tóth Dezső könyve ihlette írása ennek a résznek különösen érdekes és színvonalas tanulmányai. Utóbbi *Az utolsó magyartanár feljegyzései* apropóján igen élesen világít rá a mai magyartanítás nehézségeire, sőt – talán nem túlzás – válóságára. „Találkozás az irodalom alapvető feleslegességével, a miérttel, a szkepszissel, hogy Neki(k), Gyerekeinknek nemhogy soha-soha nem lesz olyan fontos Kosztolányi verse, mint nekünk, tanároknak [...], de legalább a megértés minimumának reménysugara bontakozna ki amott az asztal túloldalán.” – olvashatjuk Fűzfa Balázs írásában. A sorozat korábbi köteteihez képest újdonságot jelentenek azok a szövegek, melyek a konferenciáról számolnak be, s új elem Reuven Tsurnak az üléseken elhangzott vitákra reagáló tanulmánya.

Szándékosan hagytam a végére az első két fejezet tárgyalását. Egyrészt azért, mert ezek tartalmazzák azokat a tanulmányokat, melyek szorosabb értelemben magával a verssel foglalkoznak, másrészt viszont ennek a két ciklusnak az elrendezése mögötti szerkesztői szándékot tudom legnehezebben rekonstruálni. Ez a két fejezet ugyanis sem tematikailag, sem módszertanilag nem különül el élesen egymástól. Ha mégis értelmezni szeretném a két cikluscímet, akkor az *Út* metaforikus jelentése arra utalhat, hogy az itt szereplő szövegek a vershez vezető értelmezői utakat, annak

sokféleségét mutatják fel (vagy talán – kis rosszindulattal – némely gyengébben sikerült esszé kapcsán az ’út’ jelentésköréhez hozzáérhető ’eltévedés’-re is gondolhatunk, a köteten belül talán ebben a fejezetben található a legtöbb ilyen szöveg), míg a konkrétan érthető *Vers* fejezetcím alá a szerkesztő szorosabban a vers elemzésével foglalkozó tanulmányokat gyűjtötte egybe. Az első fejezet elemzései tehát (talán) tágabb kontextusban közelítenek a vershez, valamely ideológiai (például Kosztolányi valláshoz való viszonya) vagy filozófiai kérdésre keresik a választ, esetleg más életművekben felmerülő világszemléleti, jobb esetben poétikai problematika tükrében értelmezik a *Hajnali részegséget*, vagy – mint Bókay Antal – a kései Kosztolányi költészetét. Ezzel szemben a második fejezet elemzései sokkal inkább a vers nyelvi, költői megalkotottságára, néhány rendkívül érdekes tanulmányban a költemény világának térpoétikai struktúrájára, vagy a *Hajnali részegség* Tandori által „társasági csevegés”-nek nevezett hangvétele s a vers ritmikai és rímtechnikai bravúrijai közötti feszültség elemzésére koncentrálnak.

A konferencia, s a kötet tanulmányai egy témára, egy műalkotás értelmezésére összpontosítanak, így bizonyos tematikus vagy módszertani ismétlések kikerülhetetlenek. Az egyik ilyen többször elemzett részlet a versnek és a költőnek, Kosztolányinak a valláshoz, a keresztény hithez való viszonya. Azok az értelmezések (zömében az első nagyfejezet tanulmányainak jelentős része), melyek ezt a kérdést állítják vizsgálódásuk középpontjába a vers zárlatát, s az égi bál látványában feltáruuló transzcendens tapasztalatát emelik be az elemzés fókuszába. Bár nyilvánvalóan nem mellékes kérdés, hogy például Kosztolányi meggyónt-e a halálos ágyán, a vers transzcendenciatapasztalatának megértéséhez azonban közelebb visz, ha a verset – ahogy erre mások mellett Szegedy-Maszák Mihály is felhívja a figyelmet – saját, kötetben elfoglalt kontextusában, a *Halotti beszéddel* és az *Ének a semmiről* című kötetzáró verssel együtt olvassuk. Magam is inkább elfogadhatónak tartom azt az értelmezést, mely nem valamely tételes valláshoz köti a versben egyébként kétségtelenül megfogalmazódó transzcendencia élményét, hanem a heideggeri „létfelejtés” felől próbálja megérteni azt.

Hasonló kétségeket ébreszt bennem az a több tanulmányban is előforduló elemzési módszer, mely a vers szavainak homofóniája alapján tesz kísérletet valamifajta anagrammatikus olvasat kidolgozására. Persze nem szabad elfelejteni, hogy egy irodalmi mű, különösen egy költemény esetében különösen fontos szerepe van a megszólaltatott szöveg hangjaiból adódó eufóniának, az azonban számomra kétséges, hogy ennek mennyiben és hogyan lehet jelentéskonstituáló szerepet adni. Egyegy – érzésem szerint – erőltetett „szófejtés” után, az olvasó joggal kívánhatja vissza a szerzővel együtt sirba szállt szerzői szándékot is. Mindazonáltal azonban azt is ki kell emelni, hogy esetenként az ugyanarra a problémára reflektáló tanulmányok rakják helyre a korábbi elemzések zsákutcába futó gondolatait. Egyetlen példát kiemelve: Odorics Ferenc Hamvas Béla felől próbál közelíteni a *Hajnali részegség* hagyománytapasztalatához. Elemzésének egy pontján eljut oda, hogy megállapítja: „Míg a részeg ember a logos-t agyvérzéségénységben Logodiként éli meg, addig a hajnali részegség mámorában bámuló és ámuló versbeszélő érzi, tudja és használja a

logos, a teremtő szó őserejét.” Kovács Árpád értelmezésének szintén része nemcsak a vers hangzásbeli harmóniájában és a szavak összecsengésében megragadható homofóniának a vizsgálata, hanem az ennek révén visszanyerhető hagyománytapasztalat is: „a héj mögött talán a dolgok ősi lelke, az egymással ellentétesnek tetsző fogalmak is rokonok” – idézi Kovács magát Kosztolányit, s ezzel elemzése számomra sokkal meggyőzőbb, még azon a ponton is, ahol Odoricshoz hasonlóan a logos és a Logodi hangzásbeli hasonlóságára hivatkozik. Én tehát kevésbé vagyok szigorú az anagrammatikus szójátékok elemzői potenciáljával kapcsolatban, mint a konferencia vitapontjaira reagáló Reuven Tsur, bár egy-egy esetben magam sem értettem, hogy hogyan kerül az *alba* a *dalba*.

A *Hajnali részegség* című konferenciakötet tehát *sokféle* szöveget foglal magában, s ez a jelen recenzióban kulcsszóként kiemelt *sokféleség* sajnos esetenként az írások (tanulmányok, esszék, szépirodalmi művek) színvonalára is vonatkozik. Mert amíg a kötet egyes szerzőinek eredetileg művelt tudományterületét nézzük, üdvözlendő, hogy a konferencia szervezője és a kötet szerkesztője felnyitotta az irodalomtudomány szűk diszciplináris kereteit. Másrészről azonban – és éppen az irodalomtudomány mérlegén – ezek a szövegek sok esetben igen kétséges színvonalat képviselnek. Talán a kötet „alkotószerveztő”-je a tudományos nivó jegyében bizonyos konfliktusokat is felvállalhatott volna egy-egy gyengébb írás közlését mérlegelve. Kevesebb feszültséggel járt volna viszont a tanulmányok jegyzetelési és hivatkozási apparátusának az egységesítése, illetve a szövegben maradt elírások, nyomdahibák kijavítása. Mint ahogy olvasható a kötetben olyan tanulmány is, mely komoly stilisztikai kontrollt igényelt volna a szerző részéről.

S végezetül: külön érdekességet ad *A tizenkét legszebb magyar vers* című sorozaton belül Kosztolányi *Hajnali részegségének*, hogy 2001-ben a Korunk folyóirat költőkhöz és irodalmárokhöz intézett kérdése alapján ezt a költeményt választották a legszebb magyar versnek. S bár magam is jogosnak érzem Szegedy-Maszák Mihály kétségét azzal kapcsolatban, hogy a *Hajnali részegség* lenne Kosztolányi legjelentősebb verse, Gerold László írásának zárszava mégis közelebb visz a vers – Tarján Tamás kifejezésével – „delejes szépségének” megértéséhez, megérzéséhez: „Számomra a *Hajnali részegség* immár majd hetven év földi vendégségének értelmére kérdez, s adja meg a választ is rá: azt és úgy csinálni, amint tudunk, s ahogy legjobban képesek vagyunk rá. Tudni, hol élünk, kik vagyunk, de álmainkról sem lemondani.”

Mondhatunk-e mást, szebbet, pontosabbat a legeslegszebbről?

Szénási Zoltán